

לגעת בעצבים החשופים

מאת: פפה אילן
תאריך: 15/09/1999

כאשר נדמו קולות הקרב באביב 1949 והתפזר ערפל המלחמה, התגלו מאות כפרים פלשתיניים הרוסים ומרוקנים, כמעט מיליון עקורים - רובם מגורשים, מאות שנטבחו, וכ-150 אלף פלשתינאים מפוחדים שנותרו לכודים בצבתות משטר צבאי נוקשה. האוכלוסייה הפלשתינית, שהיתה בעלת למעלה מ-4.5 מיליון דונם, נותרה כעת עם פחות מחצי מיליון דונם של שטחים מעובדים שחלקם עוד יופקע בשנים הבאות. בעשור הראשון לקיומה, ובשנים שלאחר כיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה, הפקיעה מדינת ישראל יותר מ-6 מיליון דונם שהיו בבעלות פלשתינית ערב מלחמת 1948. כ-15 כפרים פונו עד שנת 1952 בתוך שטח מדינת ישראל וכ-50 אלף איש נהפכו לפליטים בארצם.

בכפר הגלובלי שבו אנו חיים, תמונת מצב זו נקראת טיהור אתני אך לא כל מי שהשתתף במלחמה ההיא היה מטהר או מטוהר. היו בה מתנדבים מצרים, חיילים סורים וקצינים עיראקים שנגדם נעשו מעשי גבורה ביישובים יהודיים מבודדים ואין כל טעם לפגם בלימוד ההרואיקה ההיא. עם זאת, לימוד פרקי הגבורה האישיים של קיבוץ גשר או יד מרדכי אינו המטען הנחוץ ליוצאים למסע של שלום עם העם הפלשתיני. פרק ראשוני בחינוך לשלום הוא עיון מחדש בסיבות למלחמה ולאלימות. לא רצחנות שטבועה באישיות הפלשתינאים, לא אלימות מובנת בדת האיסלאם ולא הסתה עלומה עומדים מאחורי מאבק הדמים שניהלו הפלשתינאים. עדיין לא חשפנו את כל מעשי הזוועה של המלחמה ההיא, את גיא ההריגה בטנטורה, את מה שאירע לנשיו של הכפר דווימה. התמונה הכללית תצטייר כאמינה אם נכבד את עמדת הצד השני, שביסודה שכנוע עצמי כי בשנת 1948 התנועה הציונית ביצעה במתכוון טיהור אתני של פלשתיין. ובזכות הכרה אקדמית של היסטוריונים ישראלים בשכנוע הזה. גם אם נותרו חילוקי דעות על פרטים, דומה כי אין כעת מחלוקת עקרונית על מהותה של מדיניות היישוב כלפי הפלשתינאים ב-1948. לכך מתוספת התחזקות ההכרה במערכת החינוך כי יש טעם מוסרי ודידקטי בהעברה היסטוריוגרפית של התמונה המלאה על כל השלכותיה ובעיותיה.

רק המערכת הפוליטית מסרבת לראות את התמונה ההיסטורית במלואה. אך לא יהיה הסדר קבע ללא השלמה עם חלק מן המשתמע ממעשי העבר. זכינו, ישראלים ופלשתינאים, לחיות בתקופתה של המנהיגות הפרגמטית ביותר שהיתה אי פעם לעם הפלשתיני, מנהיגות שמבקשת הכרה בעבר ולא חזרה לעבר. ייתכן שאם ספרי הלימוד המעודכנים ישולבו במהלך פוליטי נבון, הם יהיו נדבך חשוב בהכרה הישראלית במעשי העוולה של העבר ויהיו חלק מפיוס של ממש ולא רק מהסכם

פרגמטי בין אליטות פוליטיות.

אך יש מי שמבקש לעצור את המהלך ההיסטורי הזה, שכמותו מתרחש במערכות החינוך של צפון אירלנד, דרום אפריקה וארצות הברית. אויבי השלום והפיוס חברים בברית ריאקציונרית מוזרה בין הימין הקיצוני, שאינו מכחיש את תמונת הזוועה של הטיהור האתני כי אם בוחר להצדיקה, לבין דובריו התרבותיים של המרכז הפוליטי, הליכוד והעבודה, המעדיפים להתנכר לפרק הזה בהיסטוריה ומנסים למנוע את אזכורו בשל המשא ומתן על הסדר הקבע, וגם אולי בשל הדימוי העצמי של עליונות מוסרית.

בתווך נמצא אהרון מגד, הטוען כי התמונה שציירנו אינה נכונה, אך יכול לכל היותר להתעסק עם מידת העדיפות המספרית שהיתה או לא היתה לצד הערבי במלחמה. בקרב החוקרים שנברו בארכיונים מתגבשת ההכרה שבתחילת המלחמה היתה למערך הבינערכי עדיפות קלה בנשק ותחמושת, אך עדיפות זו לא באה לידי ביטוי בשטח בשל הכנה צבאית לקויה, חוסר תיאום מוחלט, בלבול ויריבות קטלנית שסיכלה כל אפשרות לשנות את המצב בארץ ישראל המנדטורית. עדיפות זו נעלמה כלא היתה בסופה של ההפוגה הראשונה (יוני 1948) כאשר נשק ממזרח אירופה זרם לצד היהודי ובריטניה מימשה הלכה למעשה אמברגו תקיף כנגד מצרים, עבר הירדן ועיראק. הדיון במספרים ובמאזן הכוחות מעניין ואולי חשוב למי שסבר כי ישראל ניצחה בנס במלחמה ההיא. אך זהו עניין משני בחינוך לשלום, שהספרים החדשים הם מבשריו. ההתמודדות הקשה היא עם מעשה הגירוש, העקירה, הטבח והאונס. מי טרח לראיין את מבצעי הפשעים הללו? איש לא ההין, אפילו לא היסטוריון חדש כמוני. אלה הם העצבים החשופים שכל נגיעה בהם תזעזע את המערכת המוסרית של החברה היהודית בישראל, אך ללא טיפול בפרק החשוד הזה בתולדות היחסים בין ישראל לפלשתינאים, אין טעם לדבר על חינוך לשלום. בלעדיו אפשר להסתפק בהסדרי ביניים שרק דוחים את סיבוב האלימות הבא אך אינם מונעים אותו. הכותב הוא ראש המחלקה ליחסים בינלאומיים באוניברסיטת חיפה